

Rza XƏLİLOV

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA Folklor İnstitutunun Klassik folklor şöbəsinin müdiri

e-mail: rza.xalilov@gmail.com

<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2023.2.3>

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ ERMƏNİ PLAGİATI

Xülasə

Məqalədə göstərilir ki, Qafqaz Təhsil Dairəsi İdarəsinin 1881-ci ildən Tiflisdə çap edilən SMOMPK toplusunun 1910-cu il tarixli 41-ci buraxılışında görkəmli maarif xadimi, ədəbiyyatşünas və folklorşünas Firudin bəy Köçərlinin “Valehin nəğməsi” adlı bir yazısı çap edilmişdir. Bu yazı başlığından da göründüyü kimi 18-ci yüz ilin görkəmli sənətkarlarından biri Aşiq Valehə həsr edilmişdir.

F.Köçərli aşığın vücudnaməsinin dini, fəlsəfi mahiyyətindən bəhs etdikdən sonra onun erməni əsilli Xoylu Vartan adlı bir aşıq tərəfindən iqtibas edildiyini mənimsəndiyini yazır. O, bu nəğmənin erməni deyil, hər hansı bir tatar (azərbaycanlı) aşıq tərəfindən qoşulduğunu yazır. F.Köçərli İrəvan Gimnaziyasının keçmiş müəllimi S.Zelinskinin bu şeiri rus dilinə tərcümə etdiyini və SMOMPK toplusunun 1882-c il tarixli 2-ci buraxılışında çap etdirdiyini göstərir.

F.köçərli bir müddət sürən fasilədən sonra yenidən erməni iqtibası məsələsinə qayıtmışdır, müraciət etmişdir. Belə ki, 1912-ci ildə onun “Balalara hədiyyə” kitabı işıq üzü görmüşdür. Müəllif bu kitaba yazdığı kiçik qısa ön sözdə Azərbaycan mədəniyyətinin dilinin, folklorunun qorunması və s. məsələlərdən bəhs edir. O, burada sanki Azərbaycan xalqına ziyalılara, gənc nəslin nümayəndələrinə müraciət edərək milli mədəniyyətimizə, folklorumuza diqqət göstərməyə, qayğısına qalmağa çağırır. F.Köçərli bu əsnada burada Xoylu Vartanla bağlı aşağıdakını deməyi də unutmur: “Xoylu Vartanın sinədən söylədiyi mənşümə dəxi Azərbaycan türklərinin şiveyi-lisanında tərtib olunubdur.

F.Köçərli bu çıxışı ilə vücudnamənin müəllifinin Xoylu Vartan deyil, böyük ehtimalla Aşiq Valeh olduğunu təsdiq etməklə erməni iqtibasını da bir daha ifşa etmiş olur.

Açar sözlər: F.B.Köçərli, “Balalara hədiyyə”, S.Zelinski, Ə.Əfəndiyev, “Aşiq Valeh”, SMOMPK, toplusu.

Rza KHALILOV

FIRUDIN BEY KOCHARLI AND THE ARMENIAN PLAGIARISM

Summary

In the article it is shown that the SMOMPK collection of the Caucasus Department of Education published in Tbilisi since from 1881 in the 41st edition of the journal in 1910 the article by prominent educational figure, literary critic and

folklorist Firudin Bey Kocharli entitled “Valeh’s song” was published. As it is seen from the title of this article that it is dedicated to Ashiq Valeh, one of the outstanding artists of the 18th century.

After talking about the religious and philosophical nature of ashiq art, F.Kocharli writes that it was appropriated by an ashuq with Armenian origin named Khoylu Vartan. He said that this song was not composed by an Armenian poet, but was done by any tatar (Azerbaijani) poet. In his study F.Kocharli mentioned that the former teacher of Yerevan Gymnasium S.Zelinsky had translated this poem into Russian and published it in the 2nd edition of the SMOMPК collection in 1882.

F.Kocharli returned to the issue of the Armenian citation after a pause and appealed again. Thus, in 1922 his book “Gift to the children” was published. In the short preface written by the author to this book it is said about the problems such as protection of the language, folklore of Azerbaijani culture and so on. Here, as if addressing the people of Azerbaijan, the intelligentsia, representatives of the younger generation, he calls on them to pay attention and care to our national culture and folklore. F.Kocharli does not forget to say the following words about Khoylu Vartan. “The verse spoken by Khoylu Vartan by heart was composed in the dialect of Azerbaijani Turks”. With this speech F.Kocharli once again exposed the Armenian citation confirming that the author of the work was not Khoylu Vartan, but most likely Ashiq Valeh.

Key words: *F.B.Kocharli, “Gift to children”, S.Zelinski, A.Efendiyev, “Aşiq Valeh”, SMOMPК, collection.*

Рза ХАЛИЛОВ

ФИРУДУН БЕК КОЧАРЛИ И АРМЯНСКИЙ ПЛАГИАТ

Резюме

В 41-ом выпуске сборника СМОМПК, являющейся изданием Управления Кавказского Учебного Округа от 1910-го года было напечатана статья «Песня Валеха» видного азербайджанского деятеля образования, педагога, литературоведа и фольклориста Фирудуну бека Кочарли (1813-1920). Эта статья как и видно из заголовка посвящена творчеству известного азербайджанского ашуга 18-го века Ашуг Валеху. Ф.Кочарли после описания религиозной, мусульманской, философской сущности данного поэта, подверг критике плагиат ашуга армянского происхождения Хойского Вартаана. Ф.Кочарли пишет что, это стихотворение составлено татарским (Азербайджанским), а не армянским ашугом. Ф.Кочарли далее пишет, что преподаватель Иреванской гимназии С.Зелинский это стихотворение перевел на русский язык а затем издал во 2-ом выпуске СМОМПК-а от 1881-го года.

Ключевые слова: *Ф.Кочарли, «Подарок детям», С.Зелинский, Э.Эфендиев, «Ашуг Валех», СМОМПК, сборник*

1881-ci ildən başlayaraq 1929-cu ilədək Tiflisdə Qafqaz Tədris Dairəsi İdarəsi tərəfindən təsis edilən rus dilində “Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа” toplusunun – SMOMPK-un (Qafqaz əraziləri və xalqlarının təsvirinə dair materiallar toplusu) – QƏXTMT) Çar Rusiyasının tabeliyində olan Qafqazda, Zaqafqaziyada yaşayan xalqların, millətlərin, böyük və kiçikliyinə asılı olmayaraq etnik qrupların, çoxsaylı və ya azsaylı olmasından asılı olmayaraq bütün bölgə sakinlərinin folklor və etnoqrafiyası, tarixi və dili, dini görüşləri, gündəlik məişətləri ilə bağlı müxtəlif araşdırmalar, məlumatlar və o cümlədən folklor mətnlərini rus dilinə tərcümədə, həmçinin orijinalın dilində çap etməyə başladı. Yeri gəlmişkən, SMOMPK-da Azərbaycan folklor, etnoqrafiya və s. materialları geniş şəkildə təmsil edilmişdir.

SMOMPK toplusunun müxtəlif buraxılışlarının səhifələrində həmçinin, erməni folklor və etnoqrafiyası və s. bağlı materiallar da geniş əhatə olunmuşdur. Buradakı folklor örnəkləri və sözlü ədəbiyyat materialları başlıca olaraq - N.Kalaşev. “Şamaxı qəzasında yazılmış erməni nağılları” (7-ci buraxılış, 1889-cu il, 2-ci şöbə, səh.191-231); “Erməni nağılları, rəvayətləri və əfsanələri” (13-cü buraxılış, 1892-ci il, 2-ci şöbə, səh.75-140); “Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasının yetişdirmələri tərəfindən toplanmış nağıllar”, (21-ci buraxılış, 1896-cı il, 2-ci şöbə, səh.1-106); “Erməni əfsanə və nağılları”, (24-cü buraxılış, 1898-ci il, 2-ci şöbə, səh.96-279); “Zaqafqaziyada erməni xalq filologiyası (28-ci buraxılış, 1900-cu il, 2-ci şöbə, səh.1-167); P.Vostrikov. “Yelizavetpol quberniyasında yazılmış nağıllar (42-ci buraxılış, 1912-ci il, 2-ci şöbə, səh.1-169) və s. kimi - başlıqlar altında verilmişdir.

Buradakı erməni folklor örnəkləri əsasən S.Zelinski, N.Kalaşev, A.Kalaşev, E.Məlik-Şahnəzərov, P.Vostrikov, S.Tabaqyants, A.Babalyants, O.Yazıkova və bu kimi erməni və rus ziyalı və maarif işçiləri tərəfindən toplanılıb yazıya almışdır.

Bu mətnlərlə tanış olarkən onların ermənilər tərəfindən özünü küləşdirilmiş, iqtibas edilmiş Azərbaycan folklor örnəkləri olduğu məlum olur. Dırnaqarası “erməni” folklor mətnlərinin toplanılıb yazıya alındığı yerlərə, ərazilərə gəlincə isə onlar əsas etibarilə Bakı, Yelizavetpol, İrəvan quberniyaları, Şamaxı, Zəngəzur, Goruş, Şuşa qəzaları və s. yerlərdir.

Tanınmış biblioqraf, filologiya elmləri namizədi Əmin Əfəndiyev hələ bir neçə il bundan əvvəl toplusu ilə bağlı tərtib etdiyi izahlı biblioqrafik göstəricidə yeri gəldikcə ermənilərin Azərbaycan türk folklorundan etdikləri iqtibaslardan, plagiatlardan bəhs etmişdir. Ə.Əfəndiyev hər erməni iqtibası ilə bağlı öz vətəndaşlıq mövqeyini də bildirmişdir (1, 19).

Toplunun müxtəlif buraxılışlarında “erməni” folklor materialları kimi təqdim edilən materiallarla tanış olarkən burada Azərbaycan türk şifahi xalq ədəbiyyatı janrlarının, mərasim nəğmələrinin, əfsanə və rəvayətlər və özəlliklə nağılların erməni folklor örnəkləri kimi təqdim edildiyini görürük.

Buradakı erməni folklor örnəkləri ilə tanış olarkən nağıllarımızın daha çox erməni iqtibasına məruz qaldığının şahidi oluruq.

“Erməni” folkloru burada Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının əsasən aşağıdakı janrları ilə təmsil olunmuşdur. Hər janrdan bir neçə örnəyin adını çəkmək yerində olardı:

- **SMOMPK, 7-ci buraxılış, 1889-cu il, 2-ci şöbə, s.141-231.** - Bakı quberniyası Şamaxı qəzasında yazıya alınmış “erməni” nağılları

- “Şah İsmayıl”,
- “Əlixan”,
- “Novruz”,
- “Cıqalı”,
- “Sövdəgər Əhməd”,
- “Məlik Məmməd”,
- “Quluxan” və s.

- **SMOMPK, 13-cü buraxılış, 1892-ci il, 2-ci şöbə, səh.73-140** - “Erməni” nağılları, rəvayətləri və əfsanələri:

- “Div-arxı” rəvayət,
- “Dərvişə verilmiş Şahzadə”,
- “Xır Kosa”,
- “Ata vəsiyyəti”,
- “Aşıq Kərəm” və s.

- **SMOMPK, 19-cu buraxılış, 1894-cü il, 2-ci bölmə, səh. 155-219:**

- “Nazlı və yeddi qardaşın nağılı”

- **SMOMPK, 24-cü buraxılış, 1898-ci il, 2-ci bölmə, səh. 96-276** - “Erməni” rəvayətləri və nağılları:

- “Ağıl və xoşbəxtlik”

- **SMOMPK, 28-ci buraxılış, 1900-cu il, 2-ci bölmə, səh.1-167** - Zaqafqaziyada erməni xalq filologiyası:

- Əfsanə və rəvayətlər,
- “Qarı köpək”,
- Nağıllar,
- “Gecə çırağı”,
- “Satın alınmış yuxu”,
- “Keçəl Əhməd”,
- “Kəndli və ilan”,
- “Ramazan”,
- Yumoristik hekayələr, lətifələr və təmsillər:
- “Üç molla”,
- “Həsən necə plov yeyirdi”,
- “Biri o birindən daha yaxşı”

- **SMOMPK, 42-ci buraxılış 1912-ci il, 2-ci bölmə, səh. 169** - P.Vostrikov “Yelizavetpol quberniyasında yazılmış erməni nağılları:

- “Üç şahzadə”,
- “Dul arvad və üç oğlunun nağılı”,

- “Molla və oğlunun nağılı”.

Burada göstərilənlərlə yanaşı, Azərbaycan mərasim folklorunun da erməni iqtibasına məruz qaldığını qeyd etmək yerində olar. SMOMPK-dakı materialdan məlum olduğu kimi, erməni dini bayramı olan - “Vardavar”ın poetik mətni - “Can gülüm” adlanır.

SMOMPK-un 1894-cü il 18-ci buraxılışında bu bayrama geniş bir yazı həsr edən Yelizavtepol peşə məktəbinin müəllimi A.Kalaşev mərasimin iştirakçısı olur və buradakı mətnləri qeydə alır (2). Yazıda müəllif mərasimin mətnlərinin orijinalda və ruscaya tərcümədə təqdim edir. Bu mətnləri nəzərdən keçirərkən Azərbaycan türkcəsində söyləndiyinin və tam şəkildə Azərbaycan mərasim folklorundan iqtibas edildiyinin şahidi oluruq:

Can gülüm, can, can!

Özüm Şirvanı Sultanın qızı,

İştirakçı gənclər oxumağa başlayırlar:

Vardavar gələcəkdir, can gülüm, can-can,

Süfrəni salacaqdır, can gülüm, can-can.

Hər kəsin yarı yox!,

Bəyənib alacaqdı.

Bu deyişmə bu tərzdə belə davam edir.

A.Kalaşev “Vardavar” sözünün – “qızılgülün parıltısı” mənasına gəldiyini yazaraq ermənilər tərəfindən eyniadlı bayramın hər ilin avqust ayında yunan Allahı Afroditanın şərəfinə təşkil edildiyini yazır. Müəllif bu bayramın Nuxanın bəzi kəndlərində xüsusən də Çaykənddə geniş yayıldığı yazır.

Toplunun 1898-ci il 25-ci buraxılışında Çaykənd məktəbinin baxıcısı F.İ.Ceyranovun “Yelizavtepol quberniyasının Çaykənd kəndi” başlıqlı məqaləsi çap edilmişdir (3). Məqalənin “Bayramlar” adlı bölməsində “Xasil” adlı bir dini bayramın keçirilməsinin təsviri verilir. Buradakı faktlar Azərbaycan uşaq mərasim folklorunun da erməni iqtibasına məruz qalmasını göstərməkdədir. Bayramın başlamasına bir həftə qalmış orucluq günlərində oğlan uşaqlarının axşam vaxt qazma evlərin damlarına çıxdıqları göstərilir. Onlar hər bacanın yanında durub “Xıdır nəğməsi” oxuyur və ev adamlarından pay almaq üçün əllərindəki kiçik torbaları içəri sallayırlar. Nəğməni dinləyən ev adamları öz imkanları daxilində torbaya oğlanlar üçün müxtəlif hədiyyələr qoyurlar.

Məqalə müəllifi “Xıdır” nəğməsinin tatarca (Azərbaycan türkcəsində) oxunduğunu yazır və onun məzmununun belə bir xülasəsini verir: “Mən üşüdüm, mən üşüdüm. Almaları daşdım. Almaları əlimdən aldılar. Məni hər şeydən məhrum etdilər. Kasıblıq məni bezikdirdi. Mən bir quyu qazdım. Quyuda beş keçi var, onların bələdçisi axı haradadır. Qayanın başında onu çağırdım. Amma o, gəlmədi. Ona boyama təklif etdim, o, istəmədi. Boyanarı bişirdim. Keçi balası (oğlaq) qazanın yanında oynayır. Keçi balasını yerə çırpacağam, o mənə var-dövlət verəcək. Onu qərribə verərəm. Qərribə mənə darı verər. Darını mən quşa verərəm. O, mənə qanad verər. Qanadlanaram mömin həyətinə uçmağa. Həyətdə bir süpürgəçi nəğmə

oxuyur. İçində bülbül mənə nəğmə oxuycaq. Kiçik qardaşım isə Allah Kəlamın oxuyur. Pay verənə qoy Allah beli gümüş kəmərli oğul, verməyəyə isə kor qız versin. Görüm o da çatdasın ölsün. Allah, yerinə yetir”.

Beləliklə, SMOMPK-dakı “erməni” folklorundan gətirilən örnəklər haqqında bəhs etdiyimiz iqtibasın miqyasını göstərməkdədir və deyə bilərik ki, o Azərbaycan türk folklorunun əsas janrlarını əhatə etməkdədir.

Toplunun müxtəlif buraxılışlarında işiq üzü görmüş erməni folklor materialları ilə tanış olarkən burada Azərbaycan türk şifahi xalq ədəbiyyatı örnəklərinin, mərasim nəğmələrinin, əfsanə və rəvayətlərin və xüsusilə də nağılların erməni folklor örnəkləri kimi təqdim edildiyini görürük. Bu məsələ ilə, ümumiyyətlə, erməni iqtibası ilə bağlı görkəmli, ziyalı və maarif xadimi, pedaqoq Firudin bəy Köçərlinin (1863-1920) 1912-ci ildə Bakıda çap edilmiş “Balalara hədiyyə” kitabına yazdığı “Mühərririn ifadəyi-məramı” başlıqlı ön sözündən bir məqamı yada salmaq yerinə düşərdi. Müəllif o dövrün Azərbaycan cəmiyyətində xalq ədəbiyyatına olan etinasız münasibət ilə bağlı etdiyi giley-güzardan sonra bəlkə də bir qədər kinayə ilə yazır: “Bu barədə qonşularımız daha da irəliyə gedirlər: türk milləti əsrlərcə yaradıb vücudə gətirdiyi nağıl, hekayələri və xoşlarına gəldiyi məsəlləri örnəklərinə məxsus edib, “Erməni nağıl və məsəlləri” adı ilə ilam edirlər. Amma biz onların qədrini bilmirik və itib batmağına əsla imtina etmişik. Hər işdə qafil olduğumuz kimi bu məsələdə dəxi səhv və qəflətimiz zahir olur” (4, 3).

Görkəmli maarif xadimi, pedaqoq, müəllim, ədəbiyyatşünas və folklorşünas Firudin bəy Köçərli “Balalara hədiyyə” adlı ilk uşaq folkloru kitabı ilə erməni iqtibasına qarşı sərt və barışmaz mövqe və çıxışları ilə Azərbaycan folklorşünaslığında dərin iz buraxmışdır.

1910-cu ildə SMOMPK toplusunun 41-ci buraxılışında F.B.Köçərlinin “Valehin nəşməsi” adlı bir təqdimat yazısı çap edilmişdir. Yazı 18-ci yüzilin tanınmış aşığılarından biri olan Aşıq Valehin bir vücudnaməyə yazdığı ön sözdə Aşıq Valehin vücudnaməsinin mahiyyətindən, üslubundan bəhs etdikdən sonra yazır: “Biz burada Vartan Xoyski adlı bir erməni aşığının da bu mövzuda başqa nəğməsinə təsadüf etdik. Bu nəğmə İrəvan Gimnaziyasının keçmiş müəllimi S.Zelinski tərəfindən bir qədər dəyişdirilmiş şəkildə rus dilinə tərcümə edilmiş və Toplunun 1882-ci il tarixli 2-ci buraxılışında çap edilmişdir. Lakin nəğmənin ümumi quruluşu, eləcə də sözü gedən nəğmədə təsvir edilən baxış və görüşlərin təməmlə islam dininə məxsus olması bu nəğmənin ilk əvvəl erməni deyil, tatar (Azərbaycan-R. Xəlilov) tərəfindən qoşulduğunu düşünməyə əsas verir. Şərq ədəbiyyatı ilə az-çox tanış hər bir kəs deyə bilər” (5). F.Köçərli sözünə davam edərək nəğmənin – vücudnamənin ümumi quruluşunun və buradakı baxış və görüşlərin tam müsəlman baxış və görüşləri olduğunu qeyd edir. Müəllif deyilənlərdən çıxış edərək bu nəğmənin erməni tərəfindən deyil, hər hansı bir azərbaycanlı aşığı tərəfindən qoşulub yazıldığını düşündüyünü qeyd edir. Yeri gəlmişkən F. Köçərlinin yuxarıda adını çəkdiyi S.Zelinskinin Toplunun 1881-ci il tarixli 1-ci buraxılışında “Tatar atalar” sözləri, məsəlləri, tapmaca və qadın adları” yazısı da çap edilmişdir. Sonra

görəcəyimiz kimi bu mətbuatda Azərbaycan folklorundan erməni iqtibasının bizə məlum olan ilk örnəyi olmaqla yanaşı F.Köçərlinin də ona qarşı ilk açıq çıxışı, etirazı idi.

Bu yazı həm də F.Köçərlinin Topulun səhifələrində ilk və son çıxış və yazısı idi. Burada da onun “Valehin nəğməsi” ilə bərabər “Sayaçı sözləri” adlı yazısı işıq üzü görmüşdür. Deyə bilərik ki, bu müəllifin Toplu ilə ilk əməkdaşlığı idi. 1910-cu ildən sonra F.Köçərli Toplu ilə nəzərə çarpan bir əməkdaşlıq etməmişdir.

Erməni folklor mətnlərinin Topluda ilk çapının tarixi 1881-ci ilə təsadüf edir. Həmin il Topulun 2-ci buraxılışında İrəvan Gimnaziyasının müəllimi S.Zelinskiyə “Erməni xalq nəğmələri. Vartan Xoynun nəğməsi” adlı bir vücutnaməsinin rus dilinə tərcümədə mətni verilir (6). Vücutnamə Azərbaycan türkcəsindən rusçaya S.Zelinski tərəfindən tərcümə edilmişdir. Göstərmək gərəkdir ki, bu vücutnamə həmçinin S.Zelinski tərəfindən yazıya da alınmış, bu materiala “Mü-tərcimdən bir neçə söz” adlı kiçik bir ön söz də yazılmışdır. O, burada ermənilərin dörd yüz il tatarların (azərbaycanlıların- R. Xəlilov) hökmranlığı altında qaldıqlarını və bunun onların həyat tərzinə, ailə, ictimai və mənəvi həyatına o cümlədən dillərinə dərin təsir etdiyini yazır. Belə ki, o bəzi yerlərdə, ərazilərdə yaşayan ermənilərin öz dilini tamamilə unutduğunu, erməni dilinin qaldığı və işlənməkdə olduğu yerlərdə isə çox sayda tatar (Azərbaycan – R. Xəlilov) söz və ifadələrin, atalar sözü və məsəllərin bu dilə keçirdiyini göstərir. Ermənilərin tatar dilinə meyl göstərdiklərini, yaxınlaşdıqlarını yazan müəllif onların öz nəğmələrini yaratmaqdan vaz keçərək tatar nəğmələrini dinləməyə üstünlük verdiklərini, erməni aşuqlarının tatar dilində nəğmələr qoşub yaratdıqlarını vurğulayır. S.Zelinski toy, xaç suyuna salmaq münasibətilə təşkil edilən məclis qonaqlıq və s. kimi ictimai yığıncaqlarda ermənilərin nəinki tatarca nəğmələr oxuduqlarını, hətta lətifələr, nəğillər və s. nəql etdikləri də yazır.

Beləliklə, burada gətirilən faktlar, folklor örnəkləri, əgər belə demək mümkünə, erməni cəmiyyətində və şifahi xalq ədəbiyyatı məkanında Azərbaycan türkcəsinin və folklorunun üstün-dominant mövqedə və statusda olduğunu göstərməkdədir. Azərbaycan türkcəsi ermənilərin məişətinə, gündəlik həyatına geniş şəkildə sirayət etmiş, daxil olmuş və onların arasında ünsiyyət vasitəsinə də çevrilmişdir. Ermənilər məhz bu dil vasitəsilə Azərbaycan türk folkloru ilə yaxından tanış olmuş, onu özünküləşdirmək, mənimsəmək imkanı əldə etmişlər. Başqa əsas bir müddəanı da göstərmək gərəkdir ki, o da onların Azərbaycan türk folkloru mühitində yaşamalarıdır. Təbii ki, bütün bunları nəzərə alaraq bütün bunları tarixi, ictimai bir prosesin məntiqi bir nəticəsi kimi də dəyərləndirmək olar.

Ermənilərin Azərbaycan türk folklorundan, yumşaq desək, “mənimsəmələr” etməsinin səbəbini yəqin ki, onların özlərinin şifahi xalq ədəbiyyatında mövzu, obrazlar sistemi, poetik dəyərlər, formullar və s. cəhətindən olan boşluğu bir növ doldurmaq, onu yaxşı yöndən tanımaq istəyi ilə əlaqələndirə bilərik. Digər tərəfdən, folklorumuz üçün illər boyunca ermənilərin arasında dövriyyədə olduğundan,

görünür mənfur qonşular bu əsərlərin əsl sahiblərinin kim olduğunu və kimə aid olduğunu belə unutmuşlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Əfəndiyev, Ə. Qafqaz ərəziləri və xalqlarının təsvirinə dair materiallar toplusu (QƏXTMT) M.F.Axundov adına kitabxananın mətbəəsi, Bakı. Qartal, 1998, s. 19.
2. Калашев, А. Вардавар // СМОМПК, 18-ый выпуск, Тифлис, 11894, 2-ое отделение
3. Джейранов, Ф. Село Чайкенд Елисаветпольской губернии // СМОМПК, 25-ый выпуск, Тифлис, 1898, 2-ое отделение
4. Көçərli, F. Mühərririn ifadəyi-məramı // Kөçərli, F. Balalara hədiyyə. Bakı: 1912
5. Кочарлинский, Ф. Песня Валеха // СМОМПК, 41-ый выпуск, Тифлис, 1910, 2-ое отделение
6. Зелинский, С. Песня Хойского Вартана, армянского народного певца // СМОМПК, 2-ой выпуск, Тифлис, 1882, 2-ое отделение
7. Көçərli, F. Mühərririn ifadəyi-məramı // Kөçərli, F. Balalara hədiyyə. Bakı: 1912

Redaksiyaya daxilolma tarixi: İlkin variant: 12.09.2023

Son variant: 21.09.2023